

ІСТОРІЯ ПОДІЛЛЯ

УДК 94:658.2(477.44-25(sad)070"194/198

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2022-39-44-56>

Олена Стадник

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: elenast.mail@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9554-6975>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3326872/elena-stadnyk/>

Наталія Кузьмінець

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: 1974natalika1@rambler.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9939-2451>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/AAX-9522-2020>

Особливості повсякдення працівників Вінницького інструментального заводу крізь призму періодичних видань кінця 1940-х – початку 1980-х рр.

Анотація. Метою статті є дослідження основних аспектів та особливостей повсякдення працівників Вінницького інструментального заводу, розкриття усталених пріоритетів, цінностей та переконань, властивих «радянському способу життя» на підставі аналізу радянських періодичних видань. **Методологічну основу дослідження** складають загальнонаукові принципи системності, історизму та наукової об'єктивності. Застосовано феноменологічний підхід, який дозволив говорити про матеріальні блага у зв'язку зі сприйняттям, переживанням та поведінковими стратегіями людини. Дослідження спирається на використання спеціально-історичних методів, таких як проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-системний, історико-психологічний та описовий. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що авторами вперше проаналізовано специфіку повсякденного життя радянських людей означеного періоду на прикладі конкретного підприємства та із застосуванням періодичної преси у якості джерела.

Висновки. Радянська преса в цілому подає необхідну інформацію для дослідження повсякдення радянських людей кінця 1940-х – початку 1980-х рр. Вона містить достатньо матеріалів про безсумнівні позитивні зрушення у повсякденному житті пересічних радянських громадян. На прикладі публікацій про Вінницький інструментальний завод у регіональній та центральній пресі прослідковуються такі основні тенденції, як поступове вирішення житлової проблеми, забезпечення робітників продуктами харчування, покращення умов праці та відпочинку, організація та проведення їх дозвілля. Однак рівень повноти і об'єктивності вміщеної на сторінках радянських періодичних видань інформації не завжди відповідає реальній картині життя в СРСР. Преса, яка брала активну участь у формуванні громадської думки та слугувала для влади одним із способів маніпуляції суспільною свідомістю, використовувала методи замовчування і викривлення правдивих відомостей, особливо у тих випадках, коли вони йшли врозріз із лозунгами про панування у буденному житті соціалістичних ідеалів, добробуту і світлого майбутнього. Діяльність радянських ЗМІ відбувалася у відповідності з програмними установками правлячої партії. Зі шпальт газет пропагувалося виховання «радянської людини», для якої суспільне неодмінно має домінувати над індивідуальним, яка переконана у перевагах соціалістичного способу життя, яка має почуття гордості за своє рідне підприємство та за свою Батьківщину. Тимчасові труднощі соціально-побутової сфери або негативні явища пояснювалися спочатку тяжкими наслідками війни, а потім пережитками капіталізму. Декларувалася опіка влади та захищеність усіх громадян, а гарантія роботи, певного мінімуму освіти, охорони здоров'я, необхідних життєвих благ давали примарну впевненість у майбутньому. Засобами масової інформації по суті відбувалося грубе втручання в особистий простір людини, нав'язування тієї реальності, яка ретельно була сформована ідеологічною пропагандою, конструювання моральних переконань, притаманних «будівникам комунізму».

Ключові слова: Вінницький інструментальний завод, повсякдення, радянська преса, ідеологія, пропаганда, «радянський спосіб життя».

Постановка проблеми. Вивчення історії будь-якого суспільства неможливе без звернення уваги на основну його складову – людину, її повсякдення, матеріальну, соціально-побутову сферу, дозвілля, життєві цінності та установки, поведінкові стратегії. Тому в останні десятиріччя тема повсякдення знаходить все більше відображення в історичній літературі. Повсякденне життя – це та дійсність, у яку постійно занурена людина. Однак незаперечним є той факт, що саме повсякдення є найкращим і найпереконливішим свідченням реального рівня життя кожної країни. Головною ознакою радянської дійсності можна назвати всеосяжний вплив ідеології. Ідеологічні установки пронизували усі без винятку царини життя, і повсякдення не стало виключенням. Під їх впливом у СРСР сформувався особливий «радянський спосіб життя», який ґрунтувався на керівній ролі правлячої партії та відрізнявся усталеними пріоритетами патріотизму, колективізму, соціалістичними ідеалами, життєвими установками згідно «морального кодексу будівника комунізму». Спрямувати масову свідомість у потрібному владі руслі мали здійснювати засоби масової інформації, зокрема, періодична преса. У газетних та журнальних публікаціях постійно акцентувалася увага на перевагах «соціалістичного способу життя», підвищенні добробуту пересічних радянських громадян, висвітлювалися позитивні риси радянського побуту, розташовувалися відомості про «правильну» організацію праці та вільного часу. Як засіб цілеспрямованого формування громадської думки українські часописи активно залучали свій інструментарій для розстановки «необхідних» акцентів. На перших шпальтах газет розміщувалися директиви партії та органів влади, публікувалися доповіді окремих їх діячів. Більша частина публікацій присвячувалася проблемам досягнення спільної мети – спочатку відбудові народного господарства, потім здійсненню економічних і соціальних реформ та побудові комунізму. Передові статті були одноманітними, використовували поширені ідеологічні кліше та формалізовану мову. Наступні сторінки видань були присвячені показу «досягнень зрілого соціалізму», і тут багато уваги приділялося не тільки успіхам у розвитку промисловості та сільського господарства, а й зростанню заробітної плати, зниженню цін, збільшенню обсягів житлового будівництва та випуску товарів широкого вжитку. Радянська преса пропагувала соціалістичні ідеали, однак навколишнє повсякдення все більше контрастувало із картиною, змальованою засобами масової інформації і виголошеною у державних звітах. Тому актуальним видається порівняльний аналіз відтворення повсякденного життя радянських людей тогочасною пресою і реальної дійсності. Для прикладу та ілюстрації цього явища взято одне з найбільших вінницьких підприємств – Вінницький інструментальний завод. Розгляд проблеми саме в такому ракурсі дає змогу прослідкувати закономірності і особливості радянського повсякдення через призму регіональної мікроісторії.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерельною базою дослідження слугують архівні документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади України, Державного архіву Вінницької області, а також матеріали періодичної преси – центральних видань («Відомості Верховної Ради УРСР», «Радянська Україна», «Робітничая газета») і регіональних часописів – газет «Вінницька правда», «Вінницька газета», «Комсомольське плем'я», «Панорама».

Історіографічний огляд означеної проблеми слід почати з того, що у радянський час питанням повсякденності історична наука приділяла дуже мало уваги. Тільки в багатотомних виданнях з історії робітничого класу і селянства містилися розділи про рівень життя рядових трудівників [Хромов, 1987]. Однак у них мова йде переважно про невпинне підвищення їх добробуту, а невирішені проблеми соціальної сфери подаються з великою обережністю. В сучасних умовах відбувається зростання уваги історичної спільноти до проблеми повсякдення, перегляд її усталених пріоритетів, переосмислення існуючих у радянському суспільстві життєвих установок. Тема повсякденного життя в умовах реалій радянського суспільного ладу цікавить як зарубіжних [Л. С'єгельбаум, 2000; С. Коткін, 1996] так і вітчизняних [Баран & Даниленко, 1999; Стяжкіна, 2013] науковців. Нові фундаментальні праці [Даниленко & Баран, 2015; Каганов, 2019; Головка, 2007] та історичні розвідки [Ковпак, 2003; Тевікова, 2009; Коляструк, 2012; Гіцевич, 2014; Тищенко, 2017] не обмежуються загальною характеристикою проблематики, теоретичними та методологічними підходами, а й намагаються детально «прочитати» щоденне життя суспільства, вдаючись до найдрібніших його подробиць. Вони аналізують соціально-побутові умови життя радянських людей, їх буденні проблеми та уподобання, вплив політики правлячої партії та органів влади на повсякденність, формування настроїв та переконань, усталені стереотипи поведінки пересічних громадян.

Окремо можна виділити дослідження, присвячені висвітленню «радянського способу життя» періодичною пресою, специфіці творення інформаційної картини його переваг [Колісник, 2008; Корнієнко, 2018; Ганжуров, 1999].

Мета статті. Крізь призму матеріалів регіональної преси та на конкретних фактах і подіях з історії розвитку Вінницького інструментального заводу змодельовати типову картину повсякденного життя пересічних радянських громадян, увиразнити риси, властиві «радянському

.....
способу життя», простежити основні тенденції розвитку матеріально-речової, соціально-побутової сфери, організації їх праці та дозвілля.

Виклад основного матеріалу. Дієвим інструментом для розуміння суспільства є історія повсякденності, адже будь-які зміни у матеріально-побутовій сфері, функціонуванні системи освіти чи охорони здоров'я, організації праці чи дозвілля завжди свідчать про зміни його ціннісних орієнтацій. Оскільки наразі можна стверджувати про існування феномену радянської повсякденності, видається доцільним розгляд повсякденних практик «маленької людини» в умовах радянської дійсності з її політизацією і стандартизацією навіть буденного життя. Особливе зацікавлення викликає вивчення повсякденності радянських міст, зокрема, робітників великих підприємств, які складали найчисельніший прошарок їх населення і були носіями «радянського способу життя». Одним із найбільших промислових виробництв м. Вінниці був ВІЗ – Вінницький інструментальний завод, а прослідкувати за змінами у повсякденному житті його працівників впродовж 1940-х – середини 1980-х рр. дає можливість періодична преса.

Заснування підприємства припадає на 1946 р. Днем народження заводу вважають 5 серпня, саме тоді перша бригада будівельників приступила до виконання робіт по перетворенню зруйнованої війною будівлі облспоживспілки під виробниче приміщення [ДАВіО. Ф. 4784. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 5].

В умовах повоєнної розрухи повсякдення засновників і перших працівників заводу відзначалося наявністю маси проблем, невирішеністю та нестабільністю. Більшість відчувала злидні, нестачу продуктів харчування, житлових приміщень і не мала навіть того мінімуму соціального забезпечення, який був необхідним для нормального життя. «...посеред заводської території розкладали вогнища, щоб погрітися і зварити їсти...», – такі згадки про будівництво підприємства були непоодинокими у пресі 1960-х рр. [Козаченко, 1965 : 3]. До загострення соціально-побутових проблем додавалися дуже важкі умови праці. Навіть після побудови заводського приміщення станки, готові до роботи, стояли і у цехах, і у проходах. Не було води, роздягалень, їдальні, система опалення не відповідала встановленим нормам, і у зимовий період температура не перевищувала 8 градусів тепла. Деякі цехи (ремонтний, інструментальний) взагалі знаходилися у підвальних приміщеннях [Степовий, 1996: 11]. У зародковому стані були оснащення та нормування праці. Але при цьому важливе значення для людей мали психологічні фактори, пов'язані із закінченням війни та переходом до мирного життя – загальне піднесення, оптимізм, очікування кращого майбутнього. Побутові труднощі пояснювалися тяжкими наслідками війни і вважалися тимчасовими і скороминучими. Однак економіка країни продовжувала носити мобілізаційний характер, розвиватися за рахунок колосального перенапруження фізичних і духовних сил пересічних громадян, а витрати держави на задоволення матеріально-побутових і культурних потреб людей здійснюватися за залишковим принципом. Коли становище не змінилося навіть за десять років, емоційні сподівання і надії поступилися місцем тривозі, напрузі, а згодом і недовірі до держави, адже щоденні реалії не тільки не відповідали ідеологічним гаслам, пропагованим партійними структурами і засобами масової інформації, а й суперечили декларованим наслідкам державної політики.

Однією з основних повоєнних соціальних проблем була гостра нестача житла та нормальних комунікацій. Основу житлових площ складали дерев'яні будинки без будь-яких зручностей, а також житлові приміщення спрощеного типу – бараки та землянки. Правда, відразу після заснування заводу, у 1946 р., було заплановано організацію житлового фонду. Інформацію про це рішення прокоментувала газета «Вінницька правда». «Проектом передбачено будівництво житлових будинків та культурно-побутових закладів. За річкою Тяжилівка виросте велике робітниче селище. Тут будуть збудовані житлові будинки, клуб, школа, лікарня, магазини, прокладено водогін, каналізацію та ін. На будівництво житлових і культурно-побутових приміщень буде витрачено 14 мільйонів карбованців» [Красноярченко, 1946 : 2]. У лютому 1948 р. вінницька проектна контора «Облпроект» розробила детальне планування забудови інструментального селища. Для його будівництва було відведено ділянку біля с. Тяжилів розміром 12,5 га і ще 7,6 га міської землі [Степовий, 1996 : 9]. Планувалося спорудити двоповерхові житлові будинки, школу, дитячий садок, ясла, клуб, лазню, пральню та виділити квартал під індивідуальне будівництво. Однак гасла так і залишилися на папері. Основними проблемами, які перешкоджали розгортанню будівництва житла, стали брак будівельних матеріалів, нестача робочої сили та недостатнє фінансування. До 1950-х рр. державне будівництво майже не велось, і підприємствам доводилося розраховувати лише на власні сили, яких не вистачало навіть на налагодження виробничого процесу. «Кількість робітників зростає, а житла не вистачає, – констатувала місцева преса, – Свердловський райвиконком ніяк не хоче визнати інструментальний завод. Голова райвиконкому тов. Міхоношин все обіцяє квартири для інженерно-технічного керівництва заводу, але далі обіцянок не йде» [Павлівський & Мартич, 1946 : 2]. Тому робітники

продовжували жити в умовах, які не відповідали встановленим санітарним нормам. Не було нічого незвичного, якщо сім'я з чотирьох-п'яти чоловік, зазвичай представники різних поколінь, жили разом в одній кімнаті. Нерідко її площа обчислювалася з розрахунку 1,5 – 2 квадратних метри на людину, та ще й з двоярусними нарами. Опалення було пічне, водопровід відсутній, електроосвітлення подавалося з перебоями. Так, на 16-ти квадратних метрах мешкала сім'я А. М. Вайсмана, яка складалася з чотирьох чоловік, на 9-ти – чотири молодих спеціалісти, які спали на ліжках по двоє, тому що більше їх у кімнату просто не поміщалося. Тільки у 1951 р. було збудовано гуртожиток на 100 місць [Степовий, 1996: 26]. У публікаціях, присвячених 50-річчю заснування підприємства, піонери ВІЗу згадують: «Дбали і про людей. В підвалі будови було організовано гуртожиток для підлітків, працювала їдальня. З ініціативи першого секретаря обкому КП(б)У Стахурського йшло масове будівництво землянок» [В. Смоляк, 1995 : 3]. Місцеві газети всіляко заохочували ентузіазм робітників і наголошували на перевагах соціалістичного ладу, який означав насамперед владу народу. З притаманним їм пафосом комуністичного будівництва періодичні видання писали: «Там, де повинні вирости заводські корпуси і робітничі містечко, ще рівне поле. Може, нічого й не вийде, не піднесеться завод-велетень? Цієї думки ні в кого не виникає, вона й не може виникнути. Завод – частина здійснюваного загального п'ятирічного плану – величній програмі народу. А що народ сказав, те й буде» [Павлівський & Мартич, 1946 : 2]

У 1950-х – 1960-х рр., коли матеріально-побутове становище основної маси населення СРСР дійсно покращилося, ЗМІ малюють ще більш оптимістичну картину життя у радянському суспільстві, показуючи успіхи у соціально-побутовій та духовно-культурній сферах та свідомо замовчуючи негативні явища повсякденного життя або ж у кращому випадку, дуже пом'якшуючи їх оцінку.

«Хрущовська відлига» здавалося відкрила можливий перехід до якісно нових стандартів повсякденного життя населення. Поворот економіки «обличчям до людини» вперше на офіційному рівні проголосив Г. Маленков у 1953 р. На сесії Верховної Ради від 5 серпня була задекларована соціальна переорієнтація економіки, зокрема, наголошено на необхідності максимального задоволення матеріальних потреб населення та поліпшення його добробуту. Передбачалося «підвищити забезпеченість населення продуктами та промисловими товарами, м'ясом і м'ясними продуктами, рибою і рибними продуктами, маслом, цукром, тканинами, одягом, взуттям та іншими товарами народного споживання» [Засідання ВР Української РСР (Третя сесія) 10 – 12 вересня 1953 р. Стенографічний звіт, 1954 : 6].

Наріжним каменем соціальної політики епохи Хрущова стало житлове будівництво. Пленум ЦК влітку 1953 р. зазначав: «Немає більш гострого питання, аніж житло.» [Яковлев, 1999 :133]. Уже в 1953 р. Вінницький інструментальний будує 8-квартирний будинок, в наступному 1954 р. – 22-квартирний, а також 500 будинків для індивідуального житла [Степовий, 1996 : 47]. В результаті реконструкції підприємства, яка здійснювалася у 1956-1966 рр., поряд із розв'язанням таких важливих виробничих завдань, як переоснащення, механізація, розширення випуску продукції та підготовка кваліфікованих кадрів, робляться кроки і до вирішення житлової проблеми. У планах розвитку заводу фігурує спорудження багатоквартирних будинків, однак, як і раніше, забезпечення своїх робітників житлом має відбуватися власними силами. Державні асигнування не надходили, міська влада грошей не виділяла, у кожному зданому нею будинку для підприємства відводилося не більше двох квартир, натомість ВІЗ отримав право використовувати частину власних коштів на будівництво житла. Однак це не вирішило проблему. Після реконструкції завод масово набирає робітників. Якщо у 1960 р. їх кількість складала 626 чол., то у 1965 р. - 1407 чол., а до 1970 р. – 2133 чол. [Степовий, 1996: 28]. Житлове будівництво прискорилося тільки з 1970 р. За таких умов нестача житла повністю ліквідована не була, але гострота проблеми значно зменшилася. Цей факт підживив широкомасштабну ідеологічну кампанію з пропаганди переваг «радянського способу життя». Шпальти газет рясніли повідомленнями про переїзд робітників заводу з тісних незручних помешкань до комфортабельних квартир: «...щасливими новоселами стали у передтравневі дні інструментальники. Вони входять у просторі, світлі кімнати. Все тут виблискує свіжими фарбами, новизною». Показово, що здача житлових будинків у експлуатацію приурочувалася до радянських свят – Першотравня, річниць КПРС чи ВЛКСМ, виборів до місцевих та центральних органів влади. Велика кількість несімейних або молодих робітників підприємства продовжувала мешкати у гуртожитках. У радянські часи оплата за гуртожиток була символічною – 2 руб. 80 коп. на місяць (при середній заробітній платі 1966 р. 90 руб.) [ЦДАВО України. Ф. 26. Оп. 4. Спр. 422. Арк. 54].

Протягом наступних 30-ти років темпи житлового будівництва в Радянському Союзі практично не знижувалися. Так, за публікаціями у пресі можемо прослідкувати і забезпечення житлом вінницьких інструментальників. «Для робітників заводу вже піднялися три 22-квартирні будинки, споруджені колективом підприємства. А в цьому році намічено закінчити ще один дім –

.....
40-квартирний» [Паламарчук, 1965 : 3], а «за 25 років завод побудував близько тридцяти житлових будинків для своїх робітників» [Рекрут, 1996 : 2]. Все ж уникнути черг на житло не вдалося. Розподіл квартир між працівниками не відрізнявся від загальноприйнятого – пільги отримували керівники заводу або його структурних підрозділів, передовики виробництва, раціоналізатори або кваліфіковані робітники.

Одним із найважливіших факторів, що визначають повсякденне життя людини, є забезпечення її продуктами харчування. У перші післявоєнні роки відчувалася їх гостра нестача, а внаслідок голоду 1946 – 1947 рр. виникла продовольча криза. Раціон харчування більшості пересічних громадян становили хліб, крупи і картопля, такі продукти як м'ясо, тваринне масло, яйця, овочі і фрукти були рідкістю. Після скасування у 1947 р. карткової системи держава встановила єдині ціни на продукти харчування, але це не означало остаточного вирішення питання нормального забезпечення населення усім необхідним. Часткове покриття проблеми мала взяти на себе організація громадського харчування, але рівень обслуговування у їдальні інструментального заводу залишав бажати кращого. Непристосованість приміщення, низька якість продукції, вузький асортимент товарів, одноманітне меню – це далеко не повний перелік скарг робітників. «...їдальня Вінницького інструментального заводу тіснилась у маленькому непристосованому приміщенні», – писалося у газеті «Вінницька правда» [Беккерман, 1968 : 4]. Тільки у 1967 р. розпочалася переобладнання харчоблоку. З підвалу їдальню переводять до двоповерхової будівлі, розташованої за територією заводу. Коментуючи цю подію, місцева преса наголошує на турботі адміністрації підприємства про своїх робітників та покращенні повсякденного життя простих людей в цілому, адже вони впевнюються, що задоволенню їх щоденних потреб стало приділятися набагато більше уваги. «...їдальня містилася в підвальному і тісному приміщенні. До того ж над головами її відвідувачів безупинно гуркотіли верстати. Тепер їдальня знаходиться у новому просторому будинку і культурою обслуговування, мабуть, не поступається кращим їдальням міста» [Паламарчук, 1969 : 2]. У «Вінницькій правді» за 1968 рік містилося інтерв'ю завідувачки виробництвом нової їдальні Н. М. Ратушняк, яка розповідає про розширення асортименту, покращення якості страв та організацію її роботи: «У нас все є для того, щоб погостувати робітників хорошими, смачними стравами. Почнемо з закусок. Бачите, їх у нас завжди 10 – 15 назв – різноманітних салатів, і більшість з них вітамінізовані. Загляньмо в меню – для вибору 3 – 4 перших і 9-10 других страв. Як правило, окремо призначені страви для тих, хто потребує дієтичного харчування». Їдальня мала три цехи – м'ясо-рибний, овочевий, борошняний – та обладнання для виготовлення кондитерських виробів. Уникнути черг в обідній час давали можливість потокові лінії, а для кращого обслуговування робітників запровадили доставку обідів у цехи. До їх послуг на першому поверсі їдальні працював магазин напівфабрикатів і закусок [Беккерман, 1968 : 4]. Але розташування цієї будівлі було досить незручним, і згодом відкривається ще одна їдальня у головному корпусі підприємства. На її роботу робітники, навпаки, нарікають, запевняючи, що кількість людей, яку вона обслуговує, вкрай недостатня. «Робітники ствердили – бідний вибір страв. Крім того, для другої зміни взагалі мало що лишається» [Лаєнко, 1969 : 3]. Вочевидь, це було пов'язано і з загальною ситуацією в країні з постачанням харчовими продуктами споживачів. Якщо до середини 1970-х рр. магазини мали достатній перелік доступних м'ясних і молочних продуктів (м'яса, птиці, ковбас, масла, маргарину), то у наступні роки з їх постачанням розпочалися перебої [ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 894. Арк. 27, 29]. З початку 1980-х рр. проблема забезпечення цими продуктами ще більше загострилася, і м'ясні та ковбасні вироби, риба та оселедці, торти та тістечка стали доступними пересічним громадянам хіба що у вигляді «святкового кошика», так як постачання їх до магазинів збігалось з проведенням виборів, партійних з'їздів та конференцій та відзначенням радянських свят [ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2575. Арк. 62]. Крім того, ціни на продукти у цей час зросли майже на 30 %, а на колгоспному ринку – майже на 75 % [Васин & Лиходей, 1990: 150]. Подорожчали м'ясо, картопля та інші овочі. Держава намагалася адміністративними методами стримувати ріст цін на хліб та молоко, а радянська статистика, прикрашаючи реальну картину, приводила зовсім інші дані про забезпечення харчами населення. Наприклад, у якості м'яса враховувалися сало або субпродукти [Федченко, 2009 : 134].

Матеріальне благополуччя асоціювалося у радянської людини і з наявністю або відсутністю певних речей. Речі були показником соціального статусу, ідентичності і розглядалися не як помічники комфортного повсякдення, а швидше як його основа, фундамент. У пресі зверталася увага на потребі жити без надлишку речей, скромно, з почуттям міри, притаманним «радянському способу життя». Західне суспільство з його споживацьким ставленням до речей піддавалося нещадній критиці. У домі необхідні тільки ті речі, які є зручними, а ті, без яких можна обійтися без шкоди для здоров'я або творчої праці, радянській людині непотрібні. Однак бажання «жити добре» все більше вкорінюється у свідомості громадян СРСР. Побутова техніка, якісні одяг і взуття, килими, кристаль, ювелірні вироби переходять з

категорії надлишкових і стають буденними речами. Підвищений попит спостерігається і на різноманітні послуги. До середини 1960-х рр. побутове обслуговування населення було розвинуте дуже слабо. Катастрофічно не вистачало лазень, пралень, перукарень, ательє, майстерень з ремонту годинників, взуття, одягу, побутової техніки [Лаас, 2011 : 189]. Згодом становище дещо покращилося, і до кінця 1970-х рр. ВІЗ мав перукарню, фотоательє, аптеку, відділення зв'язку, бібліотеку, продовольчий і промтоварний магазини [Степовий, 1996 : 64]. Щоб скористатися побутовими послугами, потрібні були додаткові кошти. Засоби масової інформації систематично висвітлювали темпи зростання добробуту трудящих, посиляючись на щорічне зростання їх прибутків. Так, на післявоєнний 1947 рік середня заробітна плата робітника Вінницького інструментального заводу складала 400 – 500 крб., майстра – 700 крб., а начальника цеху – 1000 крб., але купівельна спроможність усіх категорій була невисокою. Для ілюстрації приведемо наступні цифри: буханка хліба коштувала 100 крб., 1 кг сала – 200 крб., відро картоплі – 50 крб. [Степовий, 1996: 12]. За 1950-ті рр. реальні прибутки населення у країні зросли у 1,6 рази [ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 5192. Арк. 51]. Основним показником зростання благополуччя населення було підвищення заробітної плати. Працівники промисловості фінансово були найбільш забезпечені серед інших категорій пересічних радянських громадян. Протягом 1965 – 1985 рр. їх середньомісячна заробітна плата збільшилася у два рази, з 105 до 201 крб. [Ковальчук, 1986 : 56]. У доповіді голови радянського уряду А. Косигіна на XXV з'їзді КПРС відзначалося, що тільки за 1971 – 1975 рр. прибуток у розрахунку на душу населення зріс на 24 %, а заробітна плата робітників і службовців – на 20 % [Материалы XXV съезда КПСС, 1976 : 36]. При загалом стабільних цінах і тарифах на житло, комунальні послуги і громадський транспорт це означало реальне підвищення купівельної спроможності. Про підвищення життєвого рівня населення мова йшла і на XXVI з'їзді, який відбувся у 1981 р., однак навіть з високої трибуни були означені труднощі: помітне зниження темпів економічного зростання, відставання матеріальної бази освіти, науки, охорони здоров'я, культурно-побутового обслуговування населення [Материалы XXVI съезда КПСС, 1982 : 22]. З 1982 р. підвищення реальних доходів громадян фактично зупинилося, намітилася тенденція до стагнації.

Газетна періодика звертає увагу читачів на піклування керівництва країни про здоров'я трудящих та необхідність покращення умов виробництва. У 1960 р. в СРСР було запроваджено 7-годинний робочий день, до 40 годин скорочено робочий тиждень. Однак таку турботу можна пояснити не стільки опікуванням про стан здоров'я народу, стільки можливістю безперервного виконання поставлених виробничих завдань п'ятирічних планів та постійного підвищення продуктивності праці. Періодичні видання закликають «ще більше зробити у справі охорони здоров'я, ще активніше вплинути на поліпшення умов праці і, отже, відкрити нові можливості для зростання її продуктивності» [Лаєнко, 1969 : 3]. Наприкінці 1960-х рр. у рамках програми «Наука – виробництву» при Вінницькому інструментальному заводі діяла проблемно-дослідницька лабораторія, організована на базі Вінницького медичного інституту ім. М. І. Пирогова. Метою лікувально-профілактичних і санітарно-гігієнічних заходів, які проводилися медиками, було покращення умов праці та зниження випадків захворюваності. Медики «обстежують робітників, виявляють найхарактерніші, зв'язані з професією, захворювання. Рекомендують відповідне лікування, допомагають його здійснити. А головне – турбуються про те, щоб запобігти недугам, щоб робітника оточували в цеху найсприятливіші для нормальної праці умови» [Лаєнко, 1969 : 3]. Науковці давали абсолютно слушні поради, зазначаючи, що «для надійного зміцнення здоров'я людей потрібно запровадити здійснення оптимального режиму праці і відпочинку, послаблення впливу шуму і вібрації, правильне опалення, нормальна вентиляція, освітлення, розстановка станків, естетичне оформлення інтер'єрів. Гарний настрій і самопочуття – важлива умова високої продуктивності праці» [Лаєнко, 1969 : 2]. Але приписи лікарів так і залишилися на папері, бо втілення їх у життя було нездійсненною мрією. Умови праці на підприємстві залишалися важкими, у кінці 1960-х рр. перехід до комплексної автоматизації виробництва тільки розпочався, а комплексна програма скорочення ручної праці була розроблена заводом аж у 1981 – 1985 рр.

Підприємства надавали своїм працівникам можливість відпочинку в санаторіях і на курортах. Передовикам виробництва профспілки забезпечували безкоштовні путівки, а решті – пільгові. Організовувався літній відпочинок для дітей у піонерських таборах, для молоді – на туристичних базах. У 1978 р. Вінницький інструментальний прийняв рішення заснувати власну базу відпочинку «Інструментальник» в с. Приморському Татарбунарського району Одеської області і дитячий табір біля с. Вороновиця [Рекрут, 1996 : 2].

Керівництво ВІЗу і особисто його директор П. Горобець переймалися питанням громадського транспорту, так як завод розташовувався на околиці міста, і сполучення практично не було. «Понад два роки тому робітники заводу добиралися на роботу здебільшого пішки, бо курсував тут один невеличкий автобус. Наполегливо домагався директор прискорення

.....
будівництва тролейбусної лінії до самого підприємства. Клопотався про це в міськраді та інших організаціях. Завод терміново виготовив необхідну арматуру, обладнав тролейбусні зупинки. Так з'явився новий тролейбусний маршрут «Водоканал – інструментальний завод» [Паламарчук, 1965 : 2].

Життя радянської людини, її психологічний комфорт залежали не тільки від матеріального добробуту. Постійно зростали її духовні потреби. Керівництво країни це розуміло і додавало величезних зусиль для того, щоб масові настрої населення були просякнуті соціальним оптимізмом і не виходили з-під контролю владних структур. Процес виховання громадян був безперервним і торкався не тільки виробництва, а й проведення вільного часу та особистих стосунків. Преса постійно висвітлювала дозвілля трудящих, і головну роль тут теж відігравав стрижень радянської дійсності – ідеологія. «Радянський спосіб життя» передбачав, що свій вільний час люди повинні присвячувати культурному спілкуванню, суспільній діяльності, розумовому і фізичному розвитку, художній творчості. Для виконання цього завдання при кожному промисловому підприємстві діяли клуби, будинки культури, проводилися лекції, тематичні вечори, організовувалися гуртки самодіяльності. Робітничий клуб Вінницького інструментального заводу було засновано у 1957 р. [Степовий, 1996 : 189]. Тут відбувалися вечори ударників комуністичної праці, трудової слави, урочисті посвячення в інструментальники, «вогники», присвячені річницям ВЛКСМ, зустрічі з Героями Радянського Союзу, відзначення переможців соціалістичного змагання. Працювали драматичний, хоровий, танцювальний, естрадно-вокальний гуртки, «Троїсті музики», дитячі танцювальні групи, влаштовувалися танці, діяла кіноустановка, яка через день демонструвала кінофільми. У 1950-х – 1960-х рр. популярністю користувалися вітчизняні стрічки «Два бійці», «Подвиг розвідника», «Молода гвардія», «Велике життя», «Сільська вчителька», «Трактористи», «Дівчата», «Справа була у Пенькові», «Висота», «Весна на Зарічній вулиці» тощо. Згодом, у 1970-х -1980-х рр. виходять у прокат «Калина червона», «В бій ідуть тільки «старики», «Василь Іванович міняє професію», «Діамантова рука», «Джентельмени удачі», «Москва сльозам не вірить», які мали шалений успіх у глядачів. Однак, як показувала статистика і навіть писали засоби масової інформації, будинки культури і клуби молодь відвідувала неохоче. «У робітничий клуб ходять, в основному, жителі заводського селища, яких треба «тягти» на заходи, якщо це не танці», «хлопців і дівчат буквально за руку треба вести на репетиції», а «художня самодіяльність так і залишається на папері» [Козаченко, 1969 : 3]. Не покращилася ситуація і тоді, коли у 1986 р. з ініціативи директора заводу П. Присяжнюка замість клубу було збудовано великий будинок культури «Іскра». Хоч форми роботи намагалися урізноманітнити, проводячи популярні бої команд КВК, конкурси «Нумо, дівчата!», «Нумо, хлопці!», «Граї, гармошко», інші заходи проводилися за стандартними ідеологічними шаблонами, формальними, принцип добровільності замінювався обов'язковою участю, а це приводило до зростання суспільної апатії та пасивного конформізму [Касіяненко, 1994 : 3].

Однією із форм організації дозвілля робітників було заняття спортом. У періодичній пресі з'являються статті про спортивні уподобання і досягнення працівників заводу. «Юнаки і дівчата не тільки відмінно працюють, а й добре вміють відпочивати. Особливо захоплюються спортом. Спортсмени беруть активну участь у спартакіаді підприємства, присвяченій ювілеєві ВЛКСМ. Але молодь живе не тільки сьогоднішнім днем. Нині вона має власними силами збудувати стадіон, комплексний майданчик, а вже наступного року розпочне зведення спортивного залу й великої водної бази. Молоді виробничники сподіваються ці споруди ввести в дію до сторіччя з дня народження В. І. Леніна» [Брянський, 1968 : 3]. Як бачимо, риторика публікацій не міняється, вітається ініціатива трудящих, а завершення будь-якої справи планується до відзначення радянських свят. У 1968 р. відкрився стадіон ВІЗу, у 1970 р. почав працювати тир, згодом було збудовано майданчик для занять атлетичною гімнастикою. Решта планів так ними і залишилися, і до середини 1980-х рр. газети пишуть, що «умови, в яких живуть і діють любителі спорту Вінницького інструментального, не назвеш ідеальними. Під забудову нового житлового масиву пішов непоганий в минулому заводський стадіон, якихось крупних спортивних споруд завод не має» [Листопад, 1985 : 4]. Однак спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота серед робітників проводилася. На заводі існували жіноча команда з баскетболу, команди з настільного тенісу, велоспорту, легкоатлетичного кросу, ручного м'яча, шахів, проводилися змагання з міні-футболу, плавання. Спортсмани займалися цілими сім'ями. Періодичне видання називає прізвища Бондарчуків, Пастухів, Науменків, Корсунів, Грушко, Морозів – «кращих пропагандистів активного здорового відпочинку і виховання дітей через спорт» [Листопад, 1985 : 4].

Повсякденне життя переважної більшості радянських людей проходило у сім'ях. Саме через сім'ю відбувалася соціалізація особистості, формування поведінкових стратегій, творення «радянської ідентичності» та виховання нових поколінь. Автори газетних статей переконували, що основою виховання у родині має бути праця на благо своєї країни і «рідного» підприємства. Приводом для гордості були робітничі династії. Наприклад, на шпальтах «Вінницької правди»

було вміщено нарис про династію Медведєвих, майстра заготівельної дільниці Василя Андрійовича та двох його синів – Аркадія і Рудольфа. Спадкова праця маркувалася як надзвичайно почесна, а родинний стаж на заводі – як мірило успішності родини, зразок «правильного» виховання у сім'ї, прищеплення почуття професійної гордості та підвищення статусу і престижу робітничих професій.

Однак часто траплялися порушення усталених соціальних норм «радянського способу» життя, прояви безвідповідального ставлення до роботи та власного робітничого колективу, адміністративні проступки, злочинність та алкоголізм. «А то, що гріха тайти, буває і таке: одержав новачок свою першу получку – і мерщій до магазину, щоб «віддячити» своєму учителю пляшкою горілки. Такі випадки плямують робітниче звання, а тому їх треба рішуче викоринювати», – зазначалося у «Вінницькій правді» [Балтремус, 1972 : 2]. У робітничому клубі рідко організовували танці, тому що «кожного разу траплялися бійки», – зауважувалося у газеті «Комсомольське плем'я» [Козаченко, 1969 : 3]. Згідно прийнятого у 1961 р. нового статуту КПРС, де містився «Моральний кодекс будівника комунізму», в радянському суспільстві не було місця неробам і дармоїдам, а з особами сумнівної моральності необхідно вести рішучу боротьбу [Відомості Верховної Ради УРСР, : 533]. Проти нероб та прогульників застосовувалися заходи профілактичного та виховного порядку, спрямовані на пропаганду здорового способу життя і зміцнення виробничої дисципліни. Боротьбою з асоціальними проявами поведінки були покликані займатися партійні і комсомольські організації, керівники всіх ланок підприємства. У цехах заводу з'являлися «сатиричні дошки «Під мітлу!», куди заносили імена тих, хто не дорожить честю колективу, працює абияк» [Слободянюк, 1971 : 2]. Проводилися товариські суди, де розглядали справи про спізнання і прогули, перебування у нетверезому стані на робочому місці або у громадських місцях, негідну поведінку у сім'ї. Порушників могли примусити публічно вибачитися, оголошували догани з подальшим опублікуванням у пресі, накладали грошові стягнення. Слід зауважити, що такі психологічні фактори як втрата відповідальності, безініціативність, подвійна мораль були пов'язані не тільки з особистісними якостями, а й із суспільними деформаціями, пов'язаними з адміністративно-командною системою.

Висновки. Радянська преса в цілому подає достатньо інформації для дослідження повсякдення радянських людей кінця 1940-х – початку 1980-х рр. Вона містить доволі матеріалів про безсумнівні позитивні зрушення у повсякденному житті пересічних радянських громадян. На прикладі публікацій про Вінницький інструментальний завод у регіональній та центральній пресі прослідковуються такі основні тенденції, як поступове вирішення житлової проблеми, забезпечення робітників продуктами харчування, покращення умов праці та відпочинку, організація та проведення їх дозвілля. Однак рівень повноти і об'єктивності вміщеної на сторінках радянських періодичних видань інформації не завжди відповідає реальній картині життя в СРСР. Преса, яка брала активну участь у формуванні громадської думки та слугувала для влади одним із способів маніпуляції суспільною свідомістю, використовувала методи замовчування і викривлення правдивих відомостей, особливо у тих випадках, коли вони йшли врозріз із лозунгами про панування у буденному житті соціалістичних ідеалів, добробуту і світлого майбутнього. Діяльність радянських ЗМІ відбувалася у відповідності з програмними установками правлячої партії. Зі шпальт газет пропагувалося виховання «радянської людини», для якої суспільне неодмінно має домінувати над індивідуальним, яка переконана у перевагах соціалістичного способу життя, яка має почуття гордості за своє рідне підприємство та за свою Батьківщину. Тимчасові труднощі соціально-побутової сфери або негативні явища пояснювалися спочатку тяжкими наслідками війни, а потім пережитками капіталізму. Декларувалася опіка влади та захищеність усіх громадян, а гарантія роботи, певного мінімуму освіти, охорони здоров'я, необхідних життєвих благ давали примарну впевненість у майбутньому. Засобами масової інформації по суті відбувалося грубе втручання в особистий простір людини, нав'язування тієї реальності, яка ретельно була сформована ідеологічною пропагандою, конструювання моральних переконань, притаманних «будівникам комунізму».

Подяка. Висловлюємо щиру подяку працівникам краєзнавчого відділу та відділу періодики Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, працівникам Вінницького обласного державного архіву за допомогу у підборі матеріалів, а також членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження та публікації статті.

Джерела та література:

- Kotkin, S. (1996). The search for the socialist city. *Russian History*. Vol. 23, no. 1-4, p. 231 – 247.
Siegelbaum, L. & Sokolov, A. (2000). *Stalinism as a way of life: A narrative in document*. London, New Haven, 460 pp.
Балтремус, С. (1972). Грані творчості. *Вінницька правда*, 29 березня, 2.

- Баран, В. К., & Даниленко, В. М. (1999). *Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті)*. К.: Альтернативи, 304 с.
- Беккерман, І. (1968). На всі смаки. *Вінницька правда*, 15 лютого, 4.
- Брянський, М. (1968). Руки вправні і сильні. *Спортивна газета*, 31 жовтня, 3.
- Васин, С. А., & Лиходей, В. Г. (1990). *Мера всех вещей. Размышление политэкономов*. Киев: Политиздат Украины, 239 с.
- Відомості Верховної Ради УРСР, (1961). № 25. 16 червня. Київ: Держполітвидав, 650с.
- Ганжуров, Ю. (1999). Чорно-біла «відлига» у дзеркалі преси: газетні публікації як джерело вивчення політичної системи України (1956 – 1964 рр.). К: Оріяни, 150 с.
- Гіцевич, В. С. (2014). Повсякденне життя населення Донбасу в 1953 – 1985 рр.: до історіографії проблеми. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. Вип. 11. 7 – 15.
- Гнатюк, М. (1971). Сюрпризи інструментальників. *Вінницька правда*, 28 травня, 4.
- Головко, В. (2007). «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрому. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Вип. 17. 87 - 101.
- ДАВіО – Державний архів Вінницької області.
- Даниленко, В. М. & Баран, В. К. (2015). *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба*. Київ: Інститут історії НАН України, 698 с.
- Засідання ВР Української РСР (Третя сесія) 10 – 12 вересня 1953 р., (1954). *Стенографічний звіт*. Київ: Держполітвидав УРСР, 18 с.
- Каганов, Ю. (2019). *Конструювання «радянської людини» (1953 – 1991): українська версія*. Запоріжжя: Інтер-М, 432 с.
- Касіяненко, Г. (1968). Одна бджола мало меду наносить. *Вінницька газета*, 14 жовтня, 3.
- Ковальчук, М. Т. (відп. ред.) (1986). *Народне господарство Української РСР в 1985 р.: Статистичний збірник*. Київ: Техніка, 398 с.
- Ковпак, Л. В. (2003). *Соціально-побутові умови життя населення України у другій половині ХХ ст. (1945 – 2000 рр.)*. Київ: Інститут історії НАН України, 250 с.
- Козаченко, Л. (1965). Будьте господарями! *Комсомольське плем'я*, 25 лютого, 3.
- Колісник, Ю. (2008). *Формування суспільної свідомості журнальною періодикою УРСР (1950-ті – 1980 рр.)*. Черкаси: Вид-во Ю. Чабаненко, 290 с.
- Коляструк, О. А. (2012). Повсякденне життя українського суспільства у перші повоєнні роки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 20. 131 – 136.
- Корнієнко, О. В. (2018). Періодика УРСР 1950-1980-х рр. як інструмент впливу на моду та повсякденне життя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. Вип. 27. 77 – 88.
- Красноюрченко, О. (1946). Контури Вінницького інструментального. *Вінницька правда*, 1 травня, 2.
- Лаас, Н. (2011). Матеріальне повсякдення населення в українському радянському соціумі епохи «застою». *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Вип. 16. 175 – 192.
- Лаєнко, М. (1969). Лабораторія здоров'я. *Комсомольське плем'я*, 28 січня, 3.
- Листопад, М. (1985). Спорт – цех здоров'я. *Комсомольське плем'я*, 15 серпня, 4.
- Материалы XXV съезда КПСС, (1976). Москва: Политиздат, 256 с.
- Материалы XXVI съезда КПСС, (1982). Москва: Политиздат, 384 с.
- Павлівський, М., & Мартин, М. (1946). Завод народжується. *Вінницька правда*, 14 серпня, 2.
- Паламарчук, Є. (1969). Товариш директор. *Вінницька правда*, 28 березня, 2.
- Рекрут, Я. (1996). Під світлом діамантової зірки якості. *Робітничка газета*, 2 серпня, 2.
- Слободянюк, А. (1971). Право йти попереду. *Радянська Україна*, 16 січня, 2.
- Смоляк, В. (1995). Є і обсяги, є і прибутки. *Панорама*, 29 липня, 2.
- Степовий, Л. Г. (1996). *Вінницький інструментальний завод: Исторические очерки (1946 – 1996)*. Хмельницький: Поділля, 297 с.
- Стяжкіна, О. В. (2013). *Людина в радянській провінції: освоєння (від)мови*. Донецьк: ДонНУ, 295 с.
- Тєвікова, О. (2009). Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953 – 1964 рр.). *Український історичний збірник*. Вип. 12. 244 – 252.
- Тищенко, Ю. А. (2017). Сім'я в Радянській Україні у 1970-х – на початку 1980-х років: погляд із сьогодення. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 48. 188 – 193.
- Федченко, М. Н. (2009). *Повседневная жизнь советского человека (1945 – 1991 гг.)*. Курган: Издательство Курганского университета, 231 с.
- Хромов, С. С. (ред.). (1987). *История советского рабочего класса: В 6-ти т. Т. 4*. Москва: Наука, 591 с.

ЦДАВОУ– Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.

ЦДАГОУ – Центральний державний архів громадських об'єднань України.

Яковлев, А. Н. (ред.) (1999). *Стенограмма июльского (1953 г.) пленума ЦК КПСС. 2 – 7 июля 1953 г.* Москва: МФД, 512

Елена Стадник

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Наталія Кузьминец

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

**Особенности повседневной жизни работников Винницкого инструментального завода
сквозь призму периодических изданий конца 1940-х – начала 1980-х гг.**

Аннотация. *Целью статьи* является исследование основных аспектов и особенностей повседневной жизни работников Винницкого инструментального завода, раскрытие устоявшихся приоритетов, ценностей и убеждений, присущих «советскому образу жизни» на основании анализа советских периодических изданий. **Методологическую основу исследования** составляют общенаучные принципы системности, историзма и научной объективности. *Использован феноменологический подход, который разрешил говорить о материальных благах в связи с восприятием, переживаниями и поведенческими стратегиями человека. Исследование базируется на использовании специально-исторических методов, таких как проблемно-хронологический, сравнительно-исторический, историко-системный, историко-психологический и описательный. Научная новизна работы заключается в том, что авторами впервые проанализировано специфику повседневной жизни советских людей обозначенного периода на примере конкретного предприятия с использованием периодической прессы в качестве источника. Выводы.* Советская пресса в целом даёт достаточно информации для исследования повседневности советских людей конца 1940-х – начала 1980-х гг. Она содержит много материалов о несомненных позитивных сдвигах в повседневной жизни рядовых советских граждан. На примере публикаций о Винницком инструментальном заводе в региональной и центральной прессе прослеживаются такие основные тенденции, как постепенное решение жилищной проблемы, обеспечение работников продуктами питания, улучшение условий труда и отдыха, организация и проведение их досуга. Однако уровень полноты и объективности, имеющейся на страницах советских периодических изданий информации, не всегда отвечает реальной картине жизни в СССР. Пресса, которая брала активное участие в формировании общественного мнения и служила для власти одним из способов манипуляции общественным сознанием, использовала методы замалчивания и искажения правдивых данных, особенно в тех случаях, когда они шли вразрез с лозунгами о господстве в обыденной жизни социалистических идеалов, благосостояния и светлого будущего. Деятельность советских СМИ осуществлялась в соответствии с программными установками правящей партии. Со страниц газет пропагандировалось воспитание «советского человека», для которого общественное обязательно должно доминировать над личным, который уверен в преимуществах социалистического способа жизни, который имеет чувство гордости за свой родной завод и за свою Родину. Временные трудности социально-бытовой сферы либо негативные явления объяснялись сначала тяжёлыми последствиями войны, а позже пережитками капитализма. Декларировалась опека власти и защищённость всех граждан, а гарантия работы, определённого минимума образования, здравоохранения, необходимых жизненных благ давали призрачную уверенность в будущем. Средствами массовой информации, в сущности, осуществлялось грубое вмешательство в личное пространство человека, навязывание той реальности, которая тщательно была сформирована идеологической пропагандой, конструирования моральных убеждений, присущих «строителям коммунизма».

Ключевые слова: Винницкий инструментальный завод, повседневность, советская пресса, идеология, пропаганда, «советский образ жизни».

Olena O. Stadnyk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

Natalia P. Kuzminets

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

Features of the Daily Life Workers of the Vinnitsia Instrumental Plant in the Lite of Periodicals the End of 1940s – Beginning of 1980s

Abstract. *The purpose of the article is to study the main aspects and features of the daily life of employees of the Vinnitsa Tool Plant, to reveal the established priorities, values and beliefs that exist in the "Soviet way of life" based on the analysis of Soviet periodicals. The methodology of research is basis of the research is formed by the general scientific principles of consistency, historicism and scientific objectivity. A phenomenological approach was used, which allowed us to talk about material goods in connection with the perception, experiences and behavioral strategies of a person. The study is based on the use of special-historical methods, such as problem-chronological, comparative-historical, historical-systemic, historical-psychological and descriptive. The scientific novelty of the work lies in the fact that the authors for the first time analyzed the specifics of the everyday life of Soviet people of the indicated period on the example of a specific enterprise using the periodical press as a source. Conclusions.* *The Soviet press as a whole provides enough information to study the everyday life of Soviet people at the end of 1940s and early 1980s. It contains a lot of materials about undoubted positive changes in the everyday life of ordinary Soviet citizens. On the example of publications about the Vinnitsa Tool Factory in the regional and central press, one can trace such basic trends as the gradual solution of the housing problem, the provision of workers with food, the improvement of working and rest conditions, the organization and conduct of their leisure. However, the level of completeness and objectivity of the information available on the pages of Soviet periodicals does not always correspond to the real picture of life in the USSR. The press, which took an active part in the formation of public opinion and served for the authorities as one of the methods of manipulating public consciousness, used methods of suppressing and distorting truthful data, especially in those cases when they ran counter to the slogans about the dominance of socialist ideals in everyday life, welfare and bright future. The activities of the Soviet media were carried out in accordance with the program guidelines of the ruling party. From the pages of the newspapers, the upbringing of a "Soviet man" was promoted, for whom the social must necessarily dominate over the personal, who is confident in the advantages of the socialist way of life, who has a sense of pride in his native plant and his Motherland. Temporary difficulties in the social sphere or negative phenomena were explained first by the grave consequences of the war, and later by the remnants of capitalism. The guardianship of the authorities and the security of all citizens were declared, and the guarantee of work, a certain minimum of education, health care, and the necessary benefits of life gave a ghostly confidence in the future. The mass media, in essence, carried out a gross interference in a person's personal space, the imposition of the reality that was carefully formed by ideological propaganda, the construction of moral convictions inherent in the "builders of communism."*

Key words: *Vinnitsia Tool Factory, everyday life, Soviet press, ideology, propaganda, "Soviet way of life".*

References:

- Baltremus, S.** (1972). *Hrani tvorchosti [The facets of creativity]. Vinnitska pravda – Vinnitsia truth*, 29 bereznia, 2. [in Ukrainian].
- Baran, V. K., & Danylenko, V. M.** (1999). *Ukraina v umovakh systemnoi kryzy (1946 – 1980-ti) [Ukraine in the conditions of systemic crisis (1946 - 1980s)]*. K.: Alternatyvy, 304 s. [in Ukrainian].
- Bekkerman, I.** (1968). *Na vsi smaky [For all tastes]. Vinnitska Pravda – Vinnitsia truth*, 15 liutoho, 4. [in Ukrainian].
- Brianskyi, M.** (1968). *Ruky vpravni i sylni [Hands are skillful and strong]. Sportyvna hazeta – Sports newspaper*, 31 zhovtnia, 3. [in Ukrainian].
- Danilenko V. M., & Baran V. K.** (2015). *Sotsialni transformatsiyi v Ukrayini: pizniy stalinizm i hruschovska doba [Social transformations in Ukraine: late Stalinism and the Khrushchev era]*. Kiyiv: Institut Istoriyi NAN Ukrayini, 698 s. [in Ukrainian].
- DAViO** – Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti [State archive of Vinnitsia region].
- Fedchenko, M. N.** (2009). *Povsednevnyaya zhizn' sovet'skogo cheloveka (1945 – 1991 gg.) [Everyday life of Soviet people (1945 - 1991)]*. Kurgan: Izdatel'stvo Kurganskogo universiteta, 231 s. [in Russian].

- Hanzhurov, Yu.** (1999). *Chorno-bila «vidlyha» u dzerkali presy: hazetni publikatsii yak dzherelo vyvchennia politychnoi systemy Ukrainy (1956 – 1964 rr.)* [Black and white "thaw" in the mirror of the press: newspaper publications as a source for studying the political system of Ukraine (1956 - 1964)]. Kyiv: Oriiany, 150 s. [in Ukrainian].
- Hitsevyich, V. S.** (2014). Povsiakdenne zhyttia naselennia Donbasu v 1953 – 1985 rr.: do istoriografii problemy [Everyday life of the population of Donbass in 1953 - 1985: to the historiography of the problem]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istorii. Politolohiia – Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Politology.* Vyp. 11. 7 – 15 [in Ukrainian].
- Hnatiuk, M.** (1971). Siurpryzy instrumentalnykh [Surprises of instrumentalists]. *Vinnytska pravda – Vinnytsia truth*, 28 travnia, 4 [in Ukrainian].
- Holovko, V.** (2007). «Ryba ta miaso» istorii povsiakdennosti: teoretychni zasady napriamu ["Fish and meat" of everyday history: theoretical principles directly]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky – Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches.* Vyp. 17. 87 – 101 [in Ukrainian].
- Hromov, S. S.** (Ed). (1987). *Istoriya sovetskogo rabocheho klassa* [History of the Soviet working class]: V 6-ti t. T. 4. Moskva: Nauka, 591 s. [in Russian].
- Kahanov, Yu.** (2019). *Konstruiuvannia «radianskoi liudyny» (1953 – 1991): ukrainska versiia* [Construction of the "Soviet man" (1953 - 1991): Ukrainian version.]. Zaporizhzhia: Inter-M, 432 s. [in Ukrainian].
- Kasiianenko, H.** (1968). Onda bdzhola malo medu nanosyt [One bee does not apply much honey]. *Vinnytska gazeta– Vinnytsia newspaper*, 14 жовтня, 3
- Koliastruk, O. A.** (2012). Povsiakdenne zhyttia ukrainskoho suspilstva u pershi povoienni roky [Everyday life of Ukrainian society in the first postwar years.]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Mykhajla Kociubynskogho. Serija: Istorija – Scientific papers of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: History.* Vyp. 20. 131 – 136. [in Ukrainian].
- Kolisnyk, Yu.** (2008). *Formuvannia suspilnoi svidomosti zhurnalnoiury periodykoii URSR (1950-ti – 1980 rr.)* [Formation of public consciousness by journal periodicals of the USSR (1950s - 1980s)] Cherkasy: Vyd-vo Yu. Chabanenko, 290 s. [in Ukrainian].
- Korniienko, O. V.** (2018). Periodyka URSR 1950 – 1980- kh rr. yak instrument vplyvu na modu ta povsiakdenne zhyttia [Periodicals of the USSR 1950 - 1980's as a tool for influencing fashion and everyday life]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Istorii Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauk – Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University. Series: History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences.* Vyp. 27. 77 – 88. [in Ukrainian].
- Kotkin, S.** (1996). The search for the socialist city. *Russian History.* Vol. 23, no. 1 – 4, p. 231 – 247.[in English].
- Kovalchuk, M. T.** (vidp. red.) (1986). *Narodne hospodarstvo Ukrainskoi RSR v 1985 r.: Statystychnyi zbirnyk* [National Economy of the Ukrainian SSR in 1985: Statistical Collection.]. Kyiv: Tekhnika, 398 s. [in Ukrainian]
- Kovpak, L. V.** (2003). *Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naselennia Ukrainy u druhii polovyni XX st. (1945 – 2000 rr.)* [Socio-living conditions of the population of Ukraine in the second half of the twentieth century. (1945 – 2000)]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy, 250 s. [in Ukrainian].
- Kozachenko, L.** (1965). Budte hospodariamy! [Be masters!]. *Komsomolske plemia - Komsomol tribes*, 25 liutoho, 3. [in Ukrainian].
- Krasnoiurchenko, O.** (1946). Kontury Vinnytskoho instrumentalnoho. *Vinnytska Pravda – Vinnytsia truth*, 1 travnia, 2. [in Ukrainian].
- Laas, N.** (2011). Materialne povsiakdennia naselennia v ukrainskomu radianskomu sotsiumi epokhy «zastoiu» [Material everyday life of the population in the Ukrainian Soviet society of the epoch of "stagnation"]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka – Ukraine of the XX century: culture, ideology, politics.* Vyp. 16. 175 – 192. [in Ukrainian].
- Laienko, M.** (1969). Laboratoriia zdorov`ia [Health laboratory]. *Komsomolske plem`ia – Komsomol tribe*, 28 sichnia, 3. [in Ukrainian]
- Lystopad, M.** (1985). Sport – tsekh zdorov`ia [Sport is a shop of health]. *Komsomolske plem`ia – Komsomol tribe*, 15 serpnia, 4. [in Ukrainian].
- Materialy XXV s"ezda KPSS**, (1976).[Materials of the XXV Congress of the CPSU]. Moskva: Politizdat, 256 s. [in Russian].
- Materialy XXVI s"ezda KPSS**, (1982).[Materials of the XXVI Congress of the CPSU] Moskva: Politizdat, 384 s. [in Russian].
- Palamarchuk, Ye.** (1969). Tovarysh dyrektor [Comrade director]. *Vinnytska Pravda – Vinnytsia truth*, 28 bereznia, 2. [in Ukrainian].
- Pavlivskyi, M., & Martych, M.** (1946). Zavod narodzhuietsia [The plant is born]. *Vinnytska Pravda – Vinnytsia truth*, 14 serpnia, 2. [in Ukrainian].

-
- Rekrut, Ya.** (1996). *Pid svitlom diamentovoi zirky yakosti* [Under the light of a diamond star of quality]. *Robitnycha hazeta – Worker's newspaper*, 2 serpnia, 2 [in Ukrainian].
- Siegelbaum, L. & Sokolov, A.** (2000). *Stalinism as a way of life: A narrative in document*. – London, New Haven, 460 pp. [in English].
- Slobodianiuk, A.** (1971). *Pravo yty poperedu* [The right to go ahead]. *Radianska Ukraina – Soviet Ukraine*, 16 sichnia, 2. [in Ukrainian].
- Smoliak, V.** (1995). *Ye i obsiah, ye i prybutky* [There are volumes, there are profits]. *Panorama – Panorama*, 29 lytnia, 2. [in Ukrainian].
- Stepoviy, L. G.** (1996). *Vinnitskiy instrumentalnyi zavod: Istoricheskie ocherki (1946 – 1996)* [Vinnytsia Tool Factory: Historical Essays (1946 - 1996)]. Hmelniyskiy: Podillya, 297 s. [in Russian].
- Stiazhkina, O. V.** (2013). *Liudyna v radianskii provintsii: osvoinnia (vid)movy* [Man in the Soviet province: mastering (from) the language.]. Donetsk: DonNU, 295 s. [in Ukrainian].
- Tievikova, O.** (2009). *Materialno-pobutovi umovy zhyttia ukraintsiv u konteksti doslidzhennia povsiakdennosti (1953 – 1964 rr.)* [Material and living conditions of Ukrainians in the context of the study of everyday life (1953 - 1964)]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk – Ukrainian historical collection*. Vyp. 12. 244 – 252 [in Ukrainian].
- TsDAHOU** – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archive of Public Associations of Ukraine].
- TsDAVOU** – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine].
- Tyshchenko, Yu. A.** (2017). *Simia v Radianskii Ukraini u 1970-kh – na pochatku 1980-kh rokiv: pohliad iz sohodennia* [The Family in Soviet Ukraine in the 1970s and Early 1980s: A View from the Present]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scientific works of the historical faculty of Zaporizhia National University*. Vyp. 48. 188 – 193 [in Ukrainian].
- Vasin S. A., & Lihodey V. G.** (1990). *Mera vseh veschey. Razmyshlenie politekonomov* [The measure of all things. Reflection of political economists]. Kiev: Politizdat Ukrainyi, 239 s. [in Russian].
- Ed Transcript of the July** (1953) plenum of the Central Committee of the CPSU. July 2-7, 1953 [in Russian]. Zasedannia VR Ukrainskoi RSR (Tretia sesiia) 10 – 12 veresnia 1953 r., (1954). Stenohrafichnyi zvit. Kyiv: Derzhpolitvydav URSR, 18 s.

Статтю надіслано до редколегії 15.01.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 21.02.2022 р.